

CO DĚLAT, KDYŽ- INTERVENCE PEDAGOGA
Rizikové chování ve školním prostředí - rámcový koncept

Příloha č. 5

Syndrom týraného dítěte - CAN

<p>Typ rizikového chování</p>	<p>Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN - Child Abuse and Neglect). Jde o jakoukoliv formu týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, která je pro naši společnost nepřijatelná. Statistiky uvádějí, že CAN v ČR trpí v současné době 1 – 2 procenta dětské populace, což představuje 20 – 40 tisíc dětí. Dítě nejčastěji poškozují jeho rodiče a další členové rodiny, pokud jsou k dítěti necitliví a bezohlední a pokud je podřizují nebo využívají k uspokojení vlastních potřeb. Takové chování můžeme chápat jako zneužití fyzické síly nebo psychické nadřazenosti a moci dospělého nad podřízeným a závislým dítětem.</p>
<p>Východiska</p>	<p>Změny v chování dítěte</p> <ul style="list-style-type: none"> • celková stísněnost a nezájem o dění kolem • zvýšená opatrnost v kontaktu s dospělými • úzkost a vyděšené reakce v přítomnosti konkrétních dospělých osob nebo v situaci, kdy je dítě s dospělým samo • vyhýbání se školním a mimoškolním aktivitám • nápadně lhostejné postoje, výroky typu „mně je to jedno“ • agresivní napadání a šikanování vrstevníků • zvýšená citová dráždivost a agresivní projevy na sebemenší podněty • potíže se soustředěním a zhoršení prospěchu ve škole • váhání s odchodem domů po vyučování • neomluvené absence ve škole • odmítání jídla nebo přejídání • sebepoškozování • útěky z domova <p>Známky na těle dítěte</p> <ul style="list-style-type: none"> • opakovaná zranění včetně zlomenin • modřiny • řezné rány • otoky částí těla, například rtů, tváří, zápěstí • stopy po svazování • otisky různých předmětů na těle • natrhnutí ucha • otisky dlaně a prstů • stopy po opaření nebo popálení cigaretou

	<p>FYZICKÉ (TĚLESNÉ) TÝRÁNÍ a jeho rozpoznání:</p> <p>a) aktivní (bití a jiné agresivní formy napadání dítěte)</p> <p>b) pasivní</p> <p><i>Některé známky zanedbávání:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • trvalý hlad • podvýživa • chudá slovní zásoba • špatná hygiena • zkažené zuby a časté záněty dásní • dítě není očkované proti nemocím • nevhodné oblečení vzhledem k počasí • nedostatek dohledu – dítě je večer doma samo, venku pobývá dlouho do tmy a bez dozoru apod. • vyčerpanost, přepracovanost • s dítětem se nikdo neučí, nezajímá se o jeho školní povinnosti • vyhození z domova <p><i>Některé projevy zanedbávaného dítěte:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • má chudé nebo velmi špatné vztahy s rodiči • touží po citu a pozornosti jakéhokoliv dospělého (nedělá rozdíly mezi blízkými a cizími lidmi, vrhá se k cizím dospělým, odešlo by s nimi) • je neobvykle unavené až apatické, někdy naopak nezvládnutelné • všechno jí hltavě a hladově • chodí za školu nebo do ní chodí pozdě • má potíže s učením • zdráhá se odcházet domů • houpá se, cucá věci nebo prsty, kýve hlavou • žebra o jídlo, peníze nebo jiné věci
<p><i>U každého podezření o výskytu daného jevu musí být vždy informován ředitel školy/šk. zařízení.</i></p>	
<p>kdo řeší + s kým spolupracuje</p>	<p>školní metodik prevence s výchovným poradcem, školním psychologem, třídním učitelem, se školským poradenským zařízením, pediatrem, orgánem sociálně právní ochrany dítěte</p>
<p>Legislativní rámec</p>	<p>Trestní zákon v paragrafech 167 a 168 uvádí dvě povinnosti, které má každá fyzická osoba a za jejichž nesplnění hrozí i trestní stíhání – nepřekažení trestného činu a neoznámení trestného činu. Paragrafy se samozřejmě vztahují na celou škálu trestných činů, ale pokud je zúžíme na oblast násilných činů páchaných na dětech a na týrání dítěte, znamená to: Když se kdokoliv hodnověrným způsobem dozví, že někdo páchá nebo se</p>

	<p>chystá k páčání trestného činu týrání svěřené osoby (§ 215 trestního zákona) nebo znásilnění nebo pohlavního zneužívání (§ 242 TZ), má za povinnost tento trestný čin překazit. Tímto překažením se myslí nejen osobní intervence toho, kdo se o trestném činu dozvěděl, ale i to, když se dotyčný obrátí na policii nebo státního zástupce. Neoznámení trestného činu se pak vztahuje na situaci, kdy se někdo dozví, že někdo jiný již spáchal trestný čin, a tuto skutečnost neoznámí, a to opět buď policii, nebo státnímu zástupci. Tomu, kdo nesplní tuto svoji povinnost, hrozí až tři roky odnětí svobody. Povinnost není nutno splnit pouze v případě ohrožení zdraví či života sebe či osoby blízké, či pokud by její splnění bylo spojeno se značnými nesnáze.</p> <p>Paragraf 215 se vztahuje pouze na případy, že jde o týrání dítěte osobou, která má dítě ve své péči či výchově. Pokud však dítě týrá někdo jiný, náhodný svědek samozřejmě nebude primárně zjišťovat, zda dítěti ubližuje rodič nebo někdo cizí, ale bude se snažit tomuto konání zabránit. Agresor pak bude souzen podle jiných paragrafů.</p> <p>Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí chrání učitele při jeho postupu na ochranu práv dítěte. Je zde přímo vyzýván k tomu, aby v případě podezření na týrání žáka kontaktoval odborníky. Učitelé by se tedy neměli obávat, že udělají kroky, které budou mimo jejich kompetenci. To, aby se pokusili týranému dítěti co nejúčinněji pomoci, se tak stává nejen součástí zákonné povinnosti, ale i jejich profesionality.</p> <p>Tento zákon navíc výslovně určuje jako povinnost různým institucím, mimo jiné i škole a školskému zařízení, nahlásit případ ohrožení zdraví nebo života dítěte, a to i tehdy, když se objeví pouze podezření na trestný čin. (U fyzických osob je tento postup formulován jako právo, nikoliv jako povinnost.) Zatímco tedy u trestního zákona je potřeba vycházet z hodnověrného, tedy doloženého předpokladu, v případě zákona 359 stačí mít jen podezření.</p> <p><i>Mám to oznámit rodičům, když je zneužívatelem někdo z rodiny?</i></p> <p>V takovém případě respektujte přání dítěte, protože ono to přece mohlo rodičům říct, ale z nějakého důvodu to neudělalo. Je důležité, o jaký typ zneužívání jde. Jestliže jde o jednorázové napadení, pak to rodičům určitě oznamte, jestliže je to dlouhodobá záležitost a do rozhovoru s rodiči se vám příliš nechce, nechejte to raději na orgánu sociálně právní ochrany nebo na policii.</p>
<p>Jak postupovat</p>	<p>Učitel může žákovi zachránit i život</p> <p>Školy a školská zařízení jsou spolu se zdravotnickými zařízeními těmi subjekty, které případy týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte oznamují příslušným úřadům nejčastěji. Pedagogové jsou navíc od lékařů ještě v užším průběžném kontaktu s dětmi.</p> <p>Učitelé jsou hned po rodičích dítěti nejbližší. A pokud pedagog vyučuje dítě, které je pravděpodobně týráno, může sehrát klíčovou roli při zamezení dalšímu týrání – může mu pomoci zbavit ho dalšího fyzického</p>

nebo psychického týrání a může mu dokonce někdy zachránit i život.

Náhlé změny jako alarm

Prvním, co musí učitel udělat, aby mohl týranému dítěti pomoci, je vůbec všimnout si a odhalit to, že dítě nese nějaké stopy týrání. Jde jednak o změny chování žáka, jednak o fyzické známky vypovídající o násilném zacházení s dítětem.

Jedním z nejčastějších signálů ukazujících na možné týrání doma je náhlé podstatné zhoršení prospěchu žáka. Dítěti začne být úplně jedno, zda dostane dobrou, nebo špatnou známku. Z veselého dítěte se často stane úzkostný žák, který je neprůbojný. Může mít zároveň nejrůznější problémy ve vztazích se spolužáky – dítě, které bylo dříve kamarádké, se začne najednou ostatních stranit, nebo se může naopak začít chovat vůči nim agresivně. U žáka se mohou projevit také nejrůznější poruchy v pravidelných návycích – spaní (do školy chodí pozdě) nebo stravování (při obědě opakovaně nedojídá).

Pokud jde o tělesné známky, zvláště učitel tělocviku má jedinečnou možnost všimnout si různých modřin, odřenin či nezvyklé únavy či apatie žáka.

Zvláštní kategorií jsou méně viditelné, a zároveň o to citlivější signály, které nicméně učitel může zaregistrovat. Jejich skutečná diagnostika je však již věcí odborníka. Jde například o potíže při sezení v lavici, které mohou ukazovat na poruchy zažívání nebo třeba na krev v moči.

Rozhovor s žákem je klíčový

Když učitel po zpozorování neklamných známek vzbuzujících podezření na syndrom týraného dítěte dojde k závěru, že dítěti je potřeba pomoci, měl by se vždy nejdříve pokusit navázat s žákem osobní kontakt. Nejlepší je, když se ho někde v soukromí dotáže na to, proč má například na těle modřiny nebo třeba proč v posledním době odchází ze školy jako poslední, zatímco dříve byl naopak mezi prvními, kdo spíchal domů.

Situaci prvního kontaktu mezi učitelem a žákem samozřejmě vždy zjednodušuje to, pokud vztahy mezi nimi nejsou jen striktně formální. Takovouto atmosféru lze ještě umocnit tím, že učitel nabídne žákovi nějaké pohoštění, uvaří čaj a rozhovor vede nejdříve ze široka – nedoporučuje se při takovémto osobním rozhovoru věnovat se problému okamžitě.

Předpokládá se, že rozhovor povede většinou třídní učitel. Nic by však nemělo bránit tomu, aby ho vedl i jiný učitel, který má z nějakých důvodů s dětmi méně formální vztahy, třeba tělocvikář nebo učitel předmětu, jenž má žák obzvlášť rád a je tedy pravděpodobné, že dobře vychází i s tím, kdo ho vyučuje.

Když je dítě nedůvěřivé

Je prakticky nemožné stanovit přesnou hranici toho, kdy by měl učitel již ustoupit z role prvního kontaktu ve věci týraného dítěte a o problému informovat další instituce. Každý případ je individuální.

Především v situaci, kdy se učitel nedaří navázat komunikaci s žákem, je dobré obrátit se na pedagogicko-psychologickou poradnu.

Jednou z možností je, že učitel žákovi, který se nechce se svým problémem svěřit, doporučí, aby se obrátil na Linku bezpečí. Dítě si může o svém problému po telefonu popovídat anonymně a záleží jen na něm, zda se během rozhovoru stane důvěřivějším a sdělí na sebe kontakt. A pokud se ani odborníkovi na pomyslném druhém konci telefonního drátu nepodaří dítě přimět k identifikaci, snaží se ho ještě přesvědčit, aby se obrátilo na kohokoliv, komu důvěřuje.

Neměli bychom také zapomínat na ostatní žáky, mezi nimiž se týrané dítě ve škole pohybuje. Učitel by se proto měl také obrátit na jeho spolužáky nebo sourozence a zeptat se jich, zda o příčině jeho problémů nevědí něco bližšího.

Vystoupení týraného dítěte z anonymity je to nejtěžší, co po něm můžeme chtít. Nepochybně to souvisí s faktem, že má totiž mluvit o tom, jak mu ubližují jeho nejbližší.

Rodič může situaci ujasnit

Přestože je to právě rodič, nebo jiný zákonný zástupce, kdo je pravděpodobným původcem týrání, neznamená to, že by ho měla škola z celého procesu pomoci žákovi automaticky vyřadit. Pokud si učitel pozve do školy zákonného zástupce žáka, neočekává se, že by na ně měl hned udeřit s tím, aby mu vysvětlili, kdo u nich doma týrá jejich dítě.

Učitel by měl v první fázi po rodiči chtít, aby pouze okomentoval to, jak si vysvětluje problémy, které učitel u dítěte vyzoroval. Může tak i zjistit, že skutečnou příčinou žákova neobvyklého chování je něco jiného než domácí týrání. Anebo může být zájem školy o osud žáka pro zákonného zástupce dostatečnou výstrahou k tomu, aby si uvědomil, že další ubližování dítěti bude mít pro něj vážné následky. Navíc učitel může z chování rodiče nepřímo poznat, zda v rodině k týrání nedochází. Rozumný rodič, nebo zákonný zástupce, který svěřenému dítěti nijak neubližuje, by měl naopak uvítat zájem školy, která se ho snaží upozornit na to, že jejich dítě má nějaký problém a je i ochotna mu při jeho řešení pomoci.

Pokud učitel od rodičů nic nezjistí, a dítě se chová i nadále nezvykle, jde o další důvod k zapojení odborníka.

Učitel se podle prvotních známek ukazujících na týrání může někdy nejdříve jen dohadovat, zda jde o situaci, kdy mu ubližují jeho blízcí, anebo se jedná o školní šikanu. Proto i rozhovor s rodiči může pedagogovi pomoci vyloučit jednu z těchto dvou možností.

Nakonec přímý kontakt učitele se zákonnými zástupci dítěte je také určitým, ale samozřejmě jen nepřímým indikátorem možného týrání – pedagog se na vlastní oči může přesvědčit, z jakého sociálního prostředí dítě pochází. Může pro něj jít o překvapení tím spíše, když rodiče jinak se školou nekomunikují, nechodí na třídní schůzky.

Na řadě je odborník

Je právem každého pedagoga, aby sám zvolil postup, který považuje v daném případě za nejlepší. Tehdy, když dítě samo přizná, že je týráno, nebo když si učitel jinak potvrdí, že bylo nějak fyzicky nebo psychicky poškozeno, měl by kontaktovat odborníky. Při zjištění nějaké zdravotní újmy však nedoporučuji kontaktovat jen lékaře. Pediatr si totiž přeje, aby dítě přišlo v doprovodu rodiče. Také do pedagogicko-psychologické poradny by mělo dítě jít spolu se zákonným zástupcem. Pokud se však škole podaří domluvit se s poradnou na kontaktu bez účasti rodičů, považují toto porušení pravidel za přijatelné. Prioritou je pomoci dítěti za každou cenu.

V případě, že se učitel utvrdí v podezření na týrání žáka, situace se nezlepšuje a komunikace s rodiči také k ničemu nevede, doporučuje se školám kontaktovat především OSPOD, a to podle spádové oblasti, kam škola v dané obci přináleží, tedy podle obcí s rozšířenou působností. (Pokud se však škola na rodiče neobrátil, má plné právo při podezření na týrání žáka kontaktovat OSPOD rovnou.) Na těchto úřadech je veden registr problémových rodin a je tedy možné, že po avízu školy budou sociální pracovníci hned vědět, jaké problémy jsou s danou rodinou spojeny.

Základní informace – tabu zóny

Věnovala jsem se doposud tomu, jak má či může učitel postupovat, když zjistí známky možného týrání. Neměli bychom však také zapomínat na prevenci.

Záleží opět na dané škole a učiteli, jakým způsobem zařadí do výuky problematiku nebezpečí týrání dítěte. Informace o tom, že nikdo nesmí dítěti ubližovat, jsou součástí dětských práv, se kterými by školy měly žáky seznámit. Téma týrání dítěte, zvláště pohlavního zneužívání, může škola zařadit i do sexuální výchovy a pozvat si příslušného odborníka. V každém případě by se nějakou formou děti měly v průběhu školní docházky dozvídat, kde jsou hranice, za které by neměl ani rodič vkročit, a co dělat, pokud se dítě setká s prvními projevy týrání, zneužívání či zanedbávání. Každé dítě by se mělo co nejdříve seznámit jednak s tím, co představují takzvané tabu zóny na jeho těle, jednak by mělo vědět, na koho se obrátit a kam zavolat, pokud mu někdo začne ubližovat nebo i když má jen pochybnosti o správnosti chování svých blízkých k vlastní osobě.

Jak řešit sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání – je každé nepřiměřené vystavení dítěte sexuálnímu činu nebo chování, které vede k uspokojování potřeb zneuživatele.

Pohlavní zneužívání (§ 242 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona) je závažným trestným činem proti lidské důstojnosti, na který se vztahuje

	<p>povinnost překazit jej (§ 167 trestního zákona). Překazit znamená, že zabráníte páčání nebo dokončení takového jednání (oznámít orgánům činným v trestním řízení).</p> <p><i>Dítě se mi svěří osobně</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uvědomit si, že jde o velmi citlivou záležitost 2. seznámit s tím co nejužší okruh dalších osob 3. pokud se zneužívání dopouští rodič, není žádoucí informovat ho o tom, že se vám dítě svěřilo 4. komunikovat s dítětem – podrobnější vyšetřování nechat na psychologovi a policii 5. vhodně dítěti sdělit, že skutečnost musíte ohlásit na policii 6. ohlásit na policii 7. ocenit dítě, že za vámi přišlo a ujistit ho, že pro ně uděláte všechno, co je ve vašich silách 8. jestliže dítě nechce, abyste věc ohlásili, situaci konzultujte s odborníkem, ale od oznámení události vás to nesmí odradit <p>Dozvíím se – oznámím řediteli – kontaktujeme policii a orgán sociálně-právní ochrany dětí.</p> <p><i>Zjistím to z nějaké školní ankety nebo dotazníku</i></p> <p>Dítě se vyjadřuje někdy v náznacích a nejasně, proto je velmi důležité porozumět tomu, co vám vlastně říká. V každém případě s ním navažte o přestávce nebo po vyučování rozhovor, ale tak, abyste nebudili nežádoucí pozornost. Jestliže vám dítě potvrdí vaši domněnku, postupuje jako výše. Nevyslychejte ho a nepodsouvejte mu své názory, nechejte ho volně vyprávět.</p> <p><i>Dozvíím se to od spolužáků nebo z jiných zdrojů</i></p> <p>Nejprve přemýšlejte, jestli tomu nasvědčuje i vaše pozorování. Pokuste se s dítětem navázat rozhovor, ale do ničeho ho nenuťte. Prostředníkovi řekněte, že je důležité, aby za vámi přišlo zneužívané dítě samo. Nevyšetřujte a nijak nepátrejte. Jestliže si nejste jistí, oznamte věc orgánu sociálně-právní ochrany, který ji prošetří.</p> <p><i>Dítě je obětí sexuálního napadení</i></p> <p>Jestliže se stalo obětí napadení cestou do školy a útočníkem je neznámá osoba, potom urychleně vše oznamte policii, rodičům a orgánu sociálně-právní ochrany dítěte. Chovejte se pevně a jednoznačně a dítě neopouštějte až do příchodu rodičů.</p>
<p>V jakém případě vyrozumět Polici ČR/OSPOD</p>	<p>Pokud má učitel jistotu, že byl spáchán trestný čin, má ze zákona povinnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení, pokud má podezření, zákon určuje školskému zařízení za povinnost nahlásit tuto</p>

	skutečnost obecnímu úřadu, tedy sociálnímu pracovníkovi z orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD).
Co by mělo být cílem řešení	Cílem musí být předejít vzniku traumatizace dítěte, zabránit pokračování a zabránit rozvoji dlouhodobých zdravotních, sociál. a psychol. následků
Doporučené odkazy	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Dětské krizové centrum, tel: 241 484 149 ❑ Internetová poradna: problem@ditekrize.cz ❑ Linka bezpečí, tel: 800 155 555 ❑ Linka důvěry RIAPS: 222 580 697, linka@messp.cz ❑ www.capld.cz/linky.php (adresář linek důvěry v celé ČR)